

Lektionsupplägg

– Pedagogiskt material (O)mänskligt

INNEHÅLL

Materialets form och innehåll.....	3
Hur ska materialet användas?.....	3
Hur är det uppbyggt?.....	3
Till vem riktar sig materialet?.....	4
Hur förhåller det sig till skolans styrdokument?	4
Grundskolan.....	4
Gymnasiet.....	5
Hur ”fungerar” materialet?.....	9
Vem är jag?	9
ÖVNINGAR.....	10
Generella övningar	10
Bildanalys	10
Hur hamnade vi här?.....	12
Hur såg det ut hemma hos oss?.....	13
Tema 1. Sortering och kategorisering.....	14
Begreppsdefinitioner	15
Du har fått jobb som sorterare!.....	16
Kan man döma hunden efter håren?	17
Var kommer vi ifrån?	18
Råder Jantelagen i Sverige?	19
Anders Retzius skallindex	21
Jag förstod att det var han!.....	22
Har du vad som krävs?.....	23
Tema 2. Från ord till handling	24
Vem ska bestämma?.....	25
Hur lång hållbarhet har vetenskapen?.....	27
Vem ska göras ansvarig för detta?.....	28
Är vetenskapen fri?.....	29
Statens institut för rasbiologi	30

Steriliseringslagarna.....	31
Förlåt!	32
Kan ändamålen helga medlen?.....	33
Varför säger ingen nej?	34
Samhället måste skyddas!.....	35
Vad var T4?.....	36
Vem var personen och vad gjorde han/hon?	38
I det ”godas” eller ”ondas” tjänst, spelar det någon roll?	39
Vissa är en tillgång andra en belastning!	40
Tema 3. Den förädlade människan.....	42
Hur kommer det att se ut?.....	43
Ska alla ha rätt.....	44
Det bästa exemplaret.....	45
Att vara stark är bra?.....	46
”Vi måste göra oss outhärliga för att få skydd”	47
Vad har gjort mig till den jag är?.....	48
Att veta eller inte veta?.....	49
Är det viktigt vad vi kallas?.....	50
Får jag teckna försäkring?	51
Vem var Carrie Buck?.....	52
Är det normalt?.....	53

MATERIALETS FORM OCH INNEHÅLL

Hur ska materialet användas?

Syftet med materialet är att ge möjlighet till lärande om det som är projektets huvudsakliga innehåll, rasbiologi och arvshygien. Det sker främst genom att eleven bearbetar ämnesområden genom olika typer av övningar. Det kan handla om att ta ställning och diskutera, att ta reda på mer om något eller att analysera. Övningarna belyser och problematiserar centrala delar av innehållet, men lämnar också öppet för egen fördjupning. Materialet är inte heltäckande och erbjuder inte heller en struktur för hur undervisningen ska organiseras från a till ö, eller vilka mål som ska uppnås. Det är lärarens expertområde och ska precis som i andra sammanhang organiseras av honom eller henne.

Hur är det uppbyggt?

Först och främst är materialet organiserat utifrån tre teman. Dessa ger möjlighet att röra sig mellan nu och då. Temana försöker fånga företeelser som är generella i någon aspekt, framför allt det som var de bärande inslagen i rasbiologin och arvshygien. Temana får ses som konstruktioner.

Materialet innehåller också en del övningar som inte är organiserade i teman. Där finns generella övningar av olika slag.

Övningarna i materialet är indelade i två typer, A och B. A-övningarna är grundläggande till sin karaktär och mer generellt ämnesövergripande än B-övningarna, som fördjupar frågeställningarna.

Övningar av typ A kan användas när klassen till exempel studerar andra världskriget, Förintelsen, Sverige under och efter andra världskriget, socialhistoria under 1900-talet, vetenskapen under 1800-talet och början av 1900-talet, etik, normalitet och normförskjutning. Här finns olika värderingsövningar och andra typer av förförståelseövningar. De tar avstamp i elevens egen livsvärld och eleven kan själv bli en aktör i sammanhanget. Här finns ansatser att försöka se det generella och att spänna över tiden från då till nu.

Övningarna av typ B håller sig mer konkret till temat, rasbiologi och arvshygien, och problematiserar och fördjupar det. Fokus är framför allt historiskt och ger möjlighet att tränga in i och förstå dessa aspekter av vår historia. Att arbeta med det som ett sammanhållet tema passar bäst i någon av historieämnets fördjupningskurser, men även vid fördjupningskurser i samhällskunskap

En del av det pedagogiska materialet är texten (O)Mänskligt, skriven av författaren och journalisten Ola Larsmo. Den är i första hand riktad till läraren, men går också att använda som ett faktamaterial för eleverna på gymnasiet som fördjupar sig i temat. Det finns inga konkreta läsanvisningar, men texten har en detaljerad innehållsförteckning som gör det lätt att se vad som passar att läsa i samband med de olika övningarna.

Till vem riktar sig materialet?

Materialet är i första hand avsett för lärare på gymnasiet, framför allt lärare i historia. Flera av övningarna kan också användas i grundskolans årskurs 8 och 9. Det avgörs bäst av lärare som undervisar på den nivån i ämnen som omfattas av materialet.

Fokus är historiskt, men materialet går att använda i andra ämnen också. Arbetar ni med detta ämne som ett tema på skolan, ger det troligen mest att jobba ämnesövergripande och inkludera naturvetenskap/biologi. Då kan temat bearbetas utifrån alla tänkbara perspektiv.

Övningarna i materialet är klara att använda. Men vilka som ska användas och hur är upp till läraren och kanske även eleverna. Materialet är inte gjort för att eleven ska ha ett eget exemplar, utan för att läraren ska välja ut de övningar som passar i den undervisning som bedrivs i temat.

Hur förhåller det sig till skolans styrdokument?

Den svenska skolan lider inte brist på innehåll i undervisningen. Snarare råder det stoffträngsel, vilket är extra tydligt i samhällsvetenskapliga ämnen. Den huvudsakliga styrningen av innehållet i undervisningen sker genom skolans styrdokument, i detta fall främst kursplanerna. De mål som eleven ska uppfylla ger information om vad undervisningen kan och bör innehålla. Det är inte detaljstyrt utan möjlighet finns till egna val.

Därför är det viktigt, när ett ”nytt” tema eller material introduceras i skolan, att det utformas så att målen kan uppfyllas i ett eller flera ämnen. Då finns det möjlighet att använda det i den reguljära undervisningen. Därigenom ökar temats och materialets användbarhet.

Här följer kopplingar till centralt innehåll och mål i styrdokumentet.

Grundskolan

Historia

Genom undervisningen i ämnet historia ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kulturmöten och utvecklingslinjer,
- reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv, och använda historiska begrepp för att analysera hur historisk kunskap ordnas, skapas och används.

Undervisningen i historia ska behandla följande centrala innehåll i årskurs 7–9

Imperialism och världskrig, cirka 1800–1950

- De båda världskrigen, deras orsaker och följder. Förtryck, folkfördrivningar och folkmord. Förtintelsen och Gulag.
- Historiska berättelser från skilda delar av världen med skildringar av människors upplevelser av förtryck, till exempel i form av kolonialism, rasism eller totalitär diktatur och motstånd mot detta.

Demokratisering, efterkrigstid och globalisering, cirka 1900 till nutid

- Demokratisering i Sverige. Bildandet av politiska partier, nya folkrörelser, till exempel kvinnorörelsen, och kampen för allmän rösträtt för kvinnor och män. Kontinuitet och förändring i synen på kön, jämställdhet och sexualitet.
- Framväxten av det svenska välfärdssamhället.

Hur historia används och historiska begrepp

- Hur historia kan användas för att skapa eller stärka nationella identiteter.

Samhällskunskap

Genom undervisningen i ämnet samhällskunskap ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- reflektera över hur individer och samhällen formas, förändras och samverkar,
- reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetssätt och beslutsprocesser.

Undervisningen i samhällskunskap ska behandla följande centrala innehåll i årskurs 7–9

Rättigheter och rättsskipning

- Demokratiska fri- och rättigheter samt skyldigheter för medborgare i demokratiska samhällen. Etiska och demokratiska dilemman som hänger samman med demokratiska rättigheter och skyldigheter.

Gymnasiet

Historia

Undervisningen i ämnet historia ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Kunskaper om tidsperioder, förändringsprocesser, händelser och personer utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Förmåga att använda en historisk referensram för att förstå nutiden och för att ge perspektiv på framtiden.
- Förmåga att undersöka, förklara och värdera användningen av historia i olika sammanhang och under olika tidsperioder.

Undervisningen i kursen 1a1 och 1b ska behandla följande centrala innehåll:

- Industrialisering och demokratisering under 1800- och 1900-talen samt viktiga globala förändringsprocesser och händelser, till exempel migration, fredssträvanden, resursfördelning och ökat välbefinnande, internationellt samarbete, mänskliga rättigheter, jämställdhet, kolonialism, diktaturer, folkmord och konflikter.
- Historiskt källmaterial som speglar människors roll i politiska konflikter, kulturella förändringar eller kvinnors och mäns försök att förändra sin egen eller andras situation. Olika perspektiv utifrån till exempel social bakgrund, etnicitet, generation, kön och sexualitet.

Undervisningen i kursen 2a ska behandla följande centrala innehåll:

- Tematiska fördjupningar kring historiska frågeställningar av betydelse för individer, grupper och samhällen, till exempel lokalhistoria, global migration och kulturmöten, olika historiska världsbilder, synen på jämställdhet och människors värde samt resursutnyttjande och människors förhållande till naturen.

Samhällskunskap

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Kunskaper om demokrati och de mänskliga rättigheterna såväl de individuella som de kollektiva rättigheterna, samhällsfrågor, samhällsförhållanden samt olika samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Kunskaper om historiska förutsättnings betydelse samt om hur olika ideologiska, politiska, ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden påverkar och påverkas av individer, grupper och samhällsstrukturer.

Undervisningen i kursen 1a1 och 1b ska behandla följande centrala innehåll:

- De mänskliga rättigheterna, vilka de är, hur de förhåller sig till stat och individ och hur man kan utkräva sina individuella och kollektiva mänskliga rättigheter.
- Grupper och individers identitet, relationer och sociala livsvillkor med utgångspunkt i att människor grupperas utifrån kategorier som skapar både gemenskap och utanförskap.

Undervisningen i kursen 2 ska behandla följande centrala innehåll:

- Det nutida samhällets politiska utveckling utifrån historiska ideologiska villkor, till exempel mänskliga rättigheter, nationalism, kolonialism och jämställdhet, i relation till maktfördelning och ekonomiska villkor. Frågor om aktörens handlingsfrihet kontra strukturella villkor.
- Tematisk fördjupning i samhällsfrågor.

Sociologi

Undervisningen i ämnet sociologi ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Kunskaper om hur människor och samhället formar varandra, utifrån olika teorier och teoretiska perspektiv.
- Förmåga att diskutera samhällets, egna och andras attityder samt diskutera handlingar och värdera olika ståndpunkter.

Undervisningen i kursen sociologi ska behandla följande centrala innehåll:

- Skapandet av samhällen, kulturer, identiteter, sociala processer och socialisation.
- Sociala normer och kategoriseringar av människor.
- Diskriminering, jämställdhet och likabehandling.

Religionskunskap

Undervisningen i ämnet religionskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Förmåga att använda etiska begrepp, teorier och modeller.
- Förmåga att undersöka och analysera etiska frågor i relation till kristendomen, andra religioner och livsåskådningar.

Undervisningen i kursen 1 ska behandla följande centrala innehåll:

- Tolkning och analys av olika teorier och modeller inom normativ etik samt hur dessa kan tillämpas. Etiska och andra moraliska föreställningar om vad ett gott liv och ett gott samhälle kan vara.

- Analys av argument i etiska frågor med utgångspunkt i kristendomen, övriga världsreligioner, livsåskådningar och elevernas egna ställningstaganden.

Undervisningen i kursen 2 ska behandla följande centrala innehåll:

- Etiska begrepp, teorier och modeller. Tillämpning av dessa på frågor som är relevanta för karaktärsämnena, till exempel biomedicinsk etik, djuretik, miljöetik eller etik i mellanmännsliga relationer.

Naturkunskap

Undervisningen i ämnet naturkunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Förmåga att använda kunskaper om naturvetenskap för att diskutera, göra ställningstaganden och formulera olika handlingsalternativ.
- Kunskaper om naturvetenskapens roll i aktuella samhällsfrågor och i förhållande till hållbar utveckling
- Kunskaper om hur naturvetenskap organiseras samt hur den kan granskas kritiskt och användas för kritisk granskning.
- Kunskaper om de naturvetenskapliga teoriernas betydelse för samhällets framväxt och för människans världsbild.

Undervisningen i kursen 1a1 och 1b ska behandla följande centrala innehåll:

- Olika aspekter på hållbar utveckling, till exempel vad gäller konsumtion, resursfördelning, mänskliga rättigheter och jämställdhet
- Naturvetenskapliga aspekter på, reflektion över och diskussion kring normer, rörande människans sexualitet, lust, relationer och sexuella hälsa.
- Naturvetenskapliga arbetsmetoder, till exempel observationer, klassificering, mätningar och experiment samt etiska förhållningssätt kopplade till det naturvetenskapliga utforskandet.

Biologi

Undervisningen i ämnet biologi ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Kunskaper om biologins betydelse för individ och samhälle.

Undervisningen i kursen 1 ska behandla följande centrala innehåll:

Genetik

- Genetikens användningsområden. Möjligheter, risker och etiska frågor.

Biologins karaktär och arbetsmetoder

- Ställningstagande i samhällsfrågor utifrån biologiska förklaringsmodeller, till exempel frågor om hållbar utveckling.

Filosofi

Undervisningen i ämnet filosofi ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Kunskaper om värdefilosofi, olika värdeteoretiska ståndpunkter och normativa etiska teorier samt deras tillämpning.

Undervisningen i kursen 1 ska behandla följande centrala innehåll:

- Värdefilosofi, dels olika värdeteoretiska ståndpunkter och normativa etiska teorier som handlar om vad som är rätt och orätt samt vad som utmärker ett gott liv, dels samhällsfilosofi som handlar om vad som är rättvist och vad som utmärker ett gott samhälle.

Psykologi

Undervisningen i ämnet psykologi ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Kunskaper om mänskliga beteenden, värderingar och föreställningar i olika sociala sammanhang.

Undervisningen i kursen 1 ska behandla följande centrala innehåll:

- Socialpsykologi och dess tillämpningar: hur människan påverkas och formas tillsammans med andra utifrån de grupper och organisationer hon eller han tillhör.

Tema

Om man på gymnasiet vill arbeta med hela innehållet i detta material som ett sammanhållet tema så lämpar det sig bra i kursen historia 2. Ett centralt innehåll i den kursen är:

- Tematiska fördjupningar kring historiska frågeställningar av betydelse för individer, grupper och samhällen, till exempel lokalhistoria, global migration och kulturmöten, olika historiska världsbilder, synen på jämställdhet och människors värde samt resursutnyttjande och människors förhållande till naturen.

Även i samhällskunskap 2 kan fördjupningar av olika slag göras. Ett av de centrala innehållen där är *Tematisk fördjupning i samhällsfrågor*.

En annan kurs som erbjuder goda möjligheter till att fördjupa sig ordentligt inom ett valt område är *Humanistisk och samhällsvetenskaplig specialisering*. Där kan tid frigöras till att gå på djupet i den problematik som behandlas i detta material. Här kan man också inom kursen ha ett ämnesövergripande anslag. I princip skulle hela kursen kunna ägnas åt (O)mänskligt.

Ämnets syfte:

- Undervisningen i ämnet humanistisk och samhällsvetenskaplig specialisering ska syfta till att eleverna fördjupar sina kunskaper inom ett valt kunskapsområde. Eleverna ska ges möjlighet att fördjupa ett vetenskapligt förhållningssätt, till exempel genom att diskutera teorier och pröva hypoteser.

Centralt innehåll i kursen:

- Fördjupning inom valt kunskapsområde. Exempel på kunskapsområden kan vara arkeologi, EU, freds- och konfliktfrågor, globala utvecklings- och rättvisefrågor, interkulturell kommunikation, kriminologi, litteratur på olika språk, lokala eller regionala studier, mediekommunikation, miljöhistoria samt tolkning och översättning. Samband mellan kunskapsområdet och omvärlden.
- Praktiska tillämpningar av kunskaper inom området, till exempel i samarbete med institutioner och organisationer i det omgivande samhället eller i form av till exempel fältstudier, rollspel och undersökningar.

Hur "fungerar" materialet?

Material och övningar är strängt taget självinstruerande. De begrepp och metoder som används är centrala i en lärande kontext. Det handlar om att undersöka, diskutera och analysera. Varje övning inleds med en text avsedd att skapa ett intresse och ett sammanhang för den övning som ska göras.

Många övningar kan göras antingen i grupp eller enskilt. Ibland anges i detalj hur saker ska göras. Trots det kan läraren välja att göra övningarna på det sätt som passar bäst för just hans eller hennes elever.

Några övningar arbetar med värderingar. Det finns många olika typer av värderingsövningar som kan användas. För att få konkreta tips på sådana, läs i det pedagogiska materialet Spelar roll eller sök på webben!

Angående redovisningar så finns det tips i vissa övningar. Eleven kan till exempel uppmanas att skriva en PM, som här används i betydelsen en kortare skriftlig presentation utan formella krav. Läraren avgör själv vilken redovisningsform som passar i det sammanhang övningarna görs. De hänvisningar som ges till olika material är inte alltid heltäckande utan får ibland ses som tips. Det finns idag en stor vana och kompetens hos lärare och elever att själva söka material och alltid ha ett kritiskt förhållningssätt till källorna. Det är lika viktigt i arbetet med källorna i detta material.

En resurs som de flesta skolor har idag är Presstext och Mediearkivet. Dessa är nödvändiga för att hitta tidningsartiklar. I de fall där vi har material finns det en hänvisning till Forum för levande historias webbplats, www.levandehistoria.se, där materialet går att hämta.

Vem är jag?

Jag, Mats Andersson, är utbildad gymnasielärare i samhällskunskap och historia och har deltagit i flera projekt där pedagogiskt material varit i fokus. Jag gjorde det pedagogiska materialet till projektet Spelar roll hos Forum för levande historia och en lärarhandledning till EU-upplysningen vid Sveriges riksdag, för att ta ett par exempel.

Min roll är praktikerns, vilket innebär att jag organiserat detta material utifrån hur jag själv ser på lärande. Allt pedagogiskt material måste utgå från en idé om lärande och syn på kunskap. I mitt arbete som lärare har jag använt tre nyckelord för att beskriva hur jag ser på lärande: engagera, utmana och lära. Jag har en konstruktivistisk syn på lärande, där utgångspunkten är att alla har en förförståelse om det som ska läras. Genom att utmana denna förförståelse startar en process där individen måste skapa nya tankestrukturer. Det gäller att hitta en ingång för att få tag i förförståelsen genom något som engagerar.

ÖVNINGAR

Generella övningar

I denna del finns några övningar som inte passar in i något av temana men som går att använda i alla tre. De är mer av metodkaraktär och någon av dem har också en teoretisk utgångspunkt.

Bildanalys

Nivå: A/B

I materialet finns en mängd bilder av olika slag och från olika tider. Alla dessa berättar någon historia, oftast flera, beroende på vilka frågor som ställs. Här följer en allmän bildanalys som kan vara till hjälp vid arbetet med bilderna i materialet. Alla frågor behöver inte tas upp vid varje analys; det går att välja att fokusera på några få.

Brainstorm

Analysen kan börja med en fri bearbetning – en brainstorm - för att se vilka reaktioner bilden framkallar. Den kan göras individuellt eller i grupp. Läraren kan sedan knyta an till den när bilden analyseras. Förändras eller bekräftas det första intrycket?

- Vad är det första du tänker/känner när du ser bilden?

Bildens historia

- När togs den?
- Av vem togs den, proffs eller amatör?
- Publicerades den och i så fall var?
- Vet personen/personerna på bilden att de blir fotograferade
- Är bilden arrangerad eller är det en ögonblicksbild?

Vad föreställer bilden?

- Vad är det dominerande motivet på bilden?
- Beskriv bilden så noggrant som möjligt o tidpunkt
 - årstid
 - årtal
 - geografisk plats
 - nutid - dåtid
- Om det finns människor på bilden o
 - vilka är de?
 - hur gamla är de?
 - var kommer de ifrån?
 - vilket yrke har de?
 - varför är de med?
 - vad sysslar de med på bilden?
 - om de är flera, har de någon form av relation?
- Om det finns någon form av bildtext
 - vad tillför texten till bilden?
 - vilket syfte har den? Är det information, propaganda, sakligt eller känsloladdat?

Bildens budskap

- Vilka känslor framkallar bilden? Varför tror du att du känner så?
- Är bilden i grunden positiv eller negativ?
- Har bilden något budskap och i så fall vilket/vilka? Hur framkommer det i bilden?
- Om det är en historisk bild, är då budskapet ett annat idag än när bilden togs?
- Uttrycker bilden värderingar av något slag, bra – dåligt, fördomar osv.? Hur framkommer de i bilden?
- Vilken är bildens huvudsakliga målgrupp?
- Finns det grupper i samhället som kan reagera starkt positivt respektive negativt på bilden?

Om analysen inleddes med en brainstorm: hur uppfattade du bilden då och hur uppfattar du den nu?

Hur hamnade vi här?

Nivå: B

En central uppgift för ämnet historia är att förklara vad som lett fram till en viss företeelse, process eller händelse. Historiker försöker alltså besvara frågan i rubriken: Hur hamnade vi här?

Ett exempel inom temat som behandlas: Det är intressant att fundera på varför rasbiologin fick sitt genombrott i flera länder samtidigt under 1900-talets början. Vilka faktorer bör analyseras för att hitta svaret på den frågan? Som inledning kan frågan utformas från ett aktörs- och ett strukturperspektiv. Vad är det som mest påverkar och förändrar historien? Är det aktörerna – individer och grupper av individer? Eller är det strukturerna i form av institutioner, teknik, ekonomi och så vidare? Var det Herman Lundborg som var huvudorsaken till att Sverige fick världens första statliga rasbiologiska institut? Eller var det utvecklingen inom politiska och vetenskapliga institutioner som drev på processen?

För mer information om aktörs- och strukturperspektiven hänvisar vi till läroböcker i historia på gymnasiets B-nivå och till webben.

En uppgift av detta slag kan vara krävande, både teoretiskt och tidsmässigt. Att ha en grundläggande kunskap om källor och källkritiska metoder är till exempel en förutsättning. Därför passar en uppgift av denna typ bäst i någon av historieämnets fördjupningskurser.

Här följer några förslag till analysuppgifter av detta slag:

- Varför blev rasbegreppet när det gäller människor centralt under 1800-talet?
- Varför fick rasbiologin ett sådant genomslag i Sverige och i andra länder under 1900-talets början?
- Varför var Sverige först i världen med att inrätta ett statligt rasbiologiskt institut?
- Utgå från utvecklingen av lagar kring antidiskriminering! Försök att förklara varför all detta händer just då (nu) och med en sådan hastighet.
- Varför har vi de värderingar och normer vi har i vårt samhälle idag? Hur skapas, sprids och införlivas värderingar och normer i ett samhälle? Hur påverkar dåtidens normer dagens? Går vissa av dem att förändra lättare än andra och i så fall varför?

Hur såg det ut hemma hos oss?

Nivå: B

På många orter i Sverige fanns det under 1900-talet institutioner av olika slag där människor "förvarades": institutioner för fysiskt och psykiskt utvecklingsstörda, psykiskt sjuka, kroniskt fysiskt sjuka med mera. Inte sällan blandades dessa kategorier på ett för oss idag obegripligt och kanske oetiskt sätt. Till exempel "vårdades" epileptiker på samma avdelningar som de som kategoriserades som "svagsinta" och "idioter". På vissa av institutionerna utfördes tvångssteriliseringar och medicinska experiment på patienterna.

Uppgiften här är att undersöka om det funnits någon institution av detta slag på den egna orten eller någon närliggande ort. De flesta institutioner av detta slag började avvecklas på 1960-talet.

Undersök verksamheten så grundligt som det går. Vilka var de intagna och varför var de där? Försök att få kontakt med någon som varit intagen, jobbat där eller på något sätt varit ansvarig för verksamheten. Försök att placera in den undersökta institutionen i ett större sammanhang utifrån vad du har lärt dig när du studerat temat rasbiologi och arvshygien.

Redovisa detta offentligt på något sätt: som en utställning på biblioteket, en film, en webbplats eller liknande.

Tema 1. Sortering och kategorisering

I vår vardag sorterar vi och kategoriserar människor som vi möter. Vi bär på föreställningar om hur olika människor är och fungerar utifrån vad vi kan avläsa av deras utsida. Våra föreställningar grundar sig på de erfarenheter vi har eller i värsta fall på rena fördomar. Hur bilden av den vi möter ser ut avgör hur vi kommer att behandla honom eller henne. Ibland är det nödvändigt och får inte ses enbart som något negativt. När vi möter ett litet barn tar vi exempelvis hänsyn till vad barn i den åldern kan tänkas klara av. Faran i detta kan vara att vi då missar individen. "Normalt" är ett begrepp som på gott och ont ofta är grunden i sorterings- och kategoriseringsarbetet. Utifrån detta kan avvikelserna spåras.

Begreppsdefinitioner

Det finns många begrepp inom de fält som studeras inom detta projekt. Dels handlar det om vetenskaperna eller kanske "vetenskaperna", dels om de objekt som studeras, det vill säga människorna som drabbas. Om man arbetar med detta som ett tema är det bra att känna till de centrala begreppen. Här följer en uppräknig av några sådana centrala begrepp.

Nivå: B

Förklara begreppen så att du själv förstår dem

- Ras
- Rasbiologi
- Rashygien
 - positiv
 - negativ
- Arvshygien
- Eugenik
- Socialdarwinism

Följande etiketter på människor har använts under olika tider på olika institutioner här i Sverige. Förklara de olika indelningarna av människor så att du själv förstår dem

- Hjälpklasstyp
- Senfärdig
- Idiot
- Helidiot
- Bildbar sinnesslö
- Obildbar sinnesslö

Undersök

- Vilka konsekvenser kunde det få för den människa som hamnade i den ena eller andra gruppen?
- Hur länge fanns begrepp av detta slag kvar inom vården?
- Finns det motsvarande indelningar idag och i så fall: vad kallas grupperna?

Du har fått jobb som sorterare!

I vår vardag sorterar och kategoriserar vi människor som vi möter. Vi bär på föreställningar om hur olika människor är, utifrån det vi kan avläsa av deras utsida. Föreställningarna grundar sig på de erfarenheter vi har eller i värsta fall på rena fördomar. Hur bilden av den människa vi möter ser ut avgör ofta hur vi behandlar henne. Ibland är det nödvändigt och kan därför inte bara ses som något negativt.

Nivå: A

Fundera på

Du har fått som jobb att sortera den svenska befolkningen i olika kategorier. Ingen har gett dig några kriterier att utgå från i din sortering; dem ska du skapa själv. Bestäm dig för fyra kategorier som du tycker är viktiga för att kunna sortera folk. Motivera dina val.

Diskutera

Bilda en grupp, läs upp era kategorier med motiveringar. Diskutera er fram till fem gemensamma kategorier. Sträva efter att vara överens, men om det inte går, använd då någon metod där majoritetsprincipen avgör vad ni väljer.

- Skulle det gå att använda era kategorier i något negativt syfte för de kategoriserade?
- Hur försäkrar du dig om att sortering av människor inte används till något negativt?

Helklass

Grupperna redovisar vad de kommit fram till

Gör en värderingsövning utifrån följande: I 1930-talets Nazityskland sköttes folkbokföringen med hjälp av hålkort och hålkortsmaskiner. Det var den tidens datorer. Nazisterna bestämde att det skulle registreras i kortet att någon var jude. Arbetet med att stansa detta hål i kortet utfördes till stor del av hemmafruar som ville dryga ut hushållskassan. Hade de något ansvar för det som sedan hände med judarna?

Kan man döma hunden efter håren?

Många av oss har föreställningar om hur till exempel kön eller etnicitet påverkar vårt beteende. Ibland har dessa föreställningar cementerats och blivit till fördomar, vilket försvårar vår möjlighet att förstå den andre och det sammanhang som den människan befinner sig i.

Nivå: A

I denna uppgift ska eleverna få möjlighet att reflektera kring om det finns någon koppling mellan en människas utseende och andra egenskaper. Antingen får eleverna bilda grupp med dem som är mest olika dem själva eller med dem som är mest lika. Det kan också vara du som lärare som gör denna uppdelning utifrån din egen uppfattning. Detta kan ni sedan reflektera över i den avslutande diskussionen.

Arbeta i grupp

Dela in klassen i lika - eller olika - grupper.

Jämför i gruppen hur lika eller hur olika ni är. Här är några faktorer ni kan utgå från:

- Intressen – tycke och smak i fråga om mat, kläder, musik osv.
- Personlighet – humör, känslighet

Vad kom ni fram till? Finns det en koppling mellan utsidan och insidan?

Vi människor sorterar och kategoriserar andra människor hela tiden. Detta gör vi för att få ordning på vår tillvaro. Vilka anser du att de viktigaste kriterierna är för en sådan kategorisering/sortering? Fundera själv under tre minuter och lista så många ni kommer på.

Diskutera gruppernas resultat i helklass, fokusera på likheter och skillnader.

Vilka negativa respektive positiva konsekvenser kan kategorisering av andra få?

Arbeta enskilt

Fundera över

- Hur tror du att identitet skapas? Vad i denna skapandeprocess kan människor inte styra över själva?

Skriv ned några punkter om vad du tror är viktigast.

Diskutera i grupp.

Var kommer vi ifrån?

Det har i olika tider funnits olika versioner av varifrån svenskarna kommer från början. Det har också varit mer eller mindre viktigt vad svaret på den frågan är.

Nivå: B

Arbeta i par

Sök i din lärobok i historia efter svar på följande frågor:

- Hur förklaras vilka svenskarna är, vilka deras förfäder var och var de kommer ifrån?
- Rymdes alla som bor i Sverige idag inom den svenskhet som beskrivs?

Undersök en gammal lärobok utifrån frågorna nedan. Läroboken ska vara skriven och använd i skolan någon gång under åren 1900-1930.

- Hur förklaras vilka svenskarna är, vilka deras förfäder var och var de kommer ifrån?
- Rymdes alla som då bodde i Sverige inom den svenskhet som beskrivs?
- Skulle de beskrivningar som finns här kunna användas i en nutida lärobok? Varför/varför inte?

Undersök

Gå vidare och undersök följande:

- Vilka var germanerna?
- Hur framställdes de, varifrån kom de, vad utmärkte dem?
- Hur var de i förhållande till andra folkgrupper?
- Hur såg nazismen på germanerna?
- Är germanerna och deras historia påhittade?

Undersök och analysera

- Hur framställde nazisterna germanerna?
- Vad kan orsakerna ha varit till att man ville framställa dem på detta sätt?
- Vilka blev konsekvenserna av detta?

Råder Jantelagen i Sverige?

Är det så att människor i olika delar av världen har olika lynnen, en del är generösa andra snåla och några är aggressiva, eller är detta bara konstruktioner? I detta sammanhang kan det vara intressant att försök undersöka var sådana föreställningar kommer från samt vilket syfte de kan ha. Det finns de som tycker att innehållet i Jantelagen är typiskt svenskt.

Nivå: B

Diskutera

Den populära spikmattan som också blev årets julklapp 2009 marknadsförs i Asien med hjälp av bilder av västerlänningar och hos oss med bilder av asiater. Vad kan det bero på?

Följande brukar vara påståenden om vad som är typiskt för svenskar:

- Svenskar är avundsjuka och unnar ingen annan framgång
- Svenskar är känslomässigt hämmade och lever inte ut sina känslor

Diskutera

Håller ni med om påståendena ovan eller inte? Försök att motivera era resonemang med konkreta exempel.

Anser ni att det finns typisk svenskhet, norskhet, etiopiskhet osv. I så fall, vad beror det på?

Axel Sandemose (1899-1965) var en dansk-norsk författare som formulerade något som han kallade Jantelagen. Han presenterade den 1933 i boken En flykting korsar sitt spår.

Här följer Jantes tio budord:

1. Du skall icke tro, att du är något
2. Du skall icke tro, att du är lika god som vi
3. Du skall icke tro, att du är klokare än vi
4. Du skall icke tro, att du är bättre än vi
5. Du skall icke tro, att du vet mer än vi
6. Du skall icke tro, att du är förmer än vi
7. Du skall icke tro, att du duger något till
8. Du skall icke skratta åt oss
9. Du skall icke tro, att någon bryr sig om dig
10. Du skall icke tro, att du kan lära oss något

Diskutera i grupp

Många menar att denna jantelag råder i Sverige. Håller ni med om det eller inte? Försök att underbygga era resonemang med konkreta exempel.

Helklass

Låt grupperna redogöra för vad de kommit fram till

Diskutera i grupp

I Sverige gavs en bok med titeln Det svenska folklynnet – aforismer ut i fem upplagor mellan 1911 och 1921. Författare var statistikern Gustav Sundbärg. Där beskrivs bland annat vad som är typiskt beteende för oss svenskar, som att "svensken inte är hågad för intensivt tankearbete" och att "svensken av naturen älskar krig".

- Finns det en koppling mellan nationalitet och beteende? Försök att styrka resonemangen med konkreta exempel.
- Finns det något att vinna eller förlora på att knyta beteenden till nationalitet/ethnicitet?

Materialtips till övningen:

- Sundbärg, Gustav, *Det svenska folklynnnet – aforismer, utdrag ur Svenskt lynne: uttalanden av svenskar*, av Josua Mjöberg, 1920 års upplaga.

Dokumentet hittar du i *Bilder och dokument: Rasbiologi i Sverige.pdf*, (på samma sida som du hittade denna pdf).

Anders Retzius skallindex

Anders Retzius var en svensk anatomiprofessor och antropolog. Omkring 1840 lanserade han ett skallindex med en egen metodik för hur mätning av skallar skulle gå till.

Nivå: B

Undersök

- Vad var syftet med indexet?
- Hur sorterade han skallarna?
- Hur värderade han de olika grupperna?
- I vilken grupp hade du hamnat?
- Vilket genomslag/betydelse fick Retzius skallindex?
- Han kompletterade sedan sitt system med mätning även av käkar. Hur fungerade det nya systemet?

Analysera

- Hur kunde detta accepteras som vetenskap?

Med detta fokus på skallar ville forskarna även undersöka det historiska och etniska perspektivet. Det fanns flera personer under denna period som i sin forskning inriktade sig just på kranier. Det innebar att gravar tömdes på sitt innehåll för att forskarna skulle få tag i "material" att undersöka. Såväl inhemska gravar, främst samiska, som gravar utomlands tömdes av svenska expeditioner.

Diskutera

- Hur bör man se på frågan, och vad bör man göra med kranier och skelett som fortfarande finns på museer och i forskningsinrättningar? Ska alla lämnas tillbaka eller bara vissa? Vad är det i så fall som avgör det?
- Vid Uppsala universitet undersöker man i dagarna sitt innehav av kranier och skelett för att besluta vad man ska göra med samlingarna. Undersök detta via massmedierna och jämför med er egen diskussion.

Sommaren 1897 och 1898 genomfördes en skallmätning av 45 688 värnpliktiga. Skallmätningarna kompletterades med uppgifter om bland annat hår- och ögonfärg. Resultatet publicerades i "Anthropologica Suecia" som utkom 1902.

Undersök

- Vad var orsaken till denna mätning av de värnpliktiga?
- Vem låg bakom den?
- Vilka mätningar utfördes?
- Vilka resultat redovisades och vilka slutsatser drogs utifrån detta?

Materialtips till övningen:

- Cephaliskt index (skallindex), karta över olika skalltyper i Europa. Bilden finns i pdf:en *Bilder och dokument: Rasbiologi i Sverige.pdf*, (på samma sida som du hittade denna pdf).
- Skallmätning, bild där Berlinbaserade frenologen Robert Burger-Villingen fastställer huvudformen på en kvinna med en Plastometer.
- Läs mer om Anders Retzius under fakta och fördjupning på www.levandehistoria.se: Kapitel 3: Rasbiologin i Sverige

Jag förstod att det var han!

I många kulturer och tider har det funnits föreställningar om att det går att se på en person vilka kvaliteter han eller hon har – eller saknar, åtminstone om den som betraktas är en tjuv eller mördare.

Nivå A

Diskutera

Är det möjligt att se om någon talar sanning respektive ljuger och i så fall hur?

Undersök

Hur ser polisen på detta, finns det sätt att se sådant?

Nivå: B

Undersök

Cesare Lombroso var en italiensk forskare som hade teorier om det här. Han verkade främst under 1800-talets senare del och dog 1909.

- Vad undersökte han?
- Vilken var hans teori?
- Vilka var hans resultat?
- Vilka konsekvenser fick hans resultat?
- Ansåg samtiden att hans resultat vara vetenskapliga? Hur betraktas de idag?

Diskutera

- Hur påverkar film vår syn på vem som är ond respektive god? Hur ser detta ut idag jämfört med för 20 år sedan? Vilka konsekvenser kan stereotyper inom populärkulturen få?

Materialtips till övningen:

- Bild på Alphonse Bertillon, Lombrosos franska motsvarighet, där han förevisar sitt så kallade antropometriska system för att kunna identifiera brottslingar. Bilden finns i pdf:en *Bilder och dokument: Rasbiologin tar form.pdf*, (på samma sida som du hittade denna pdf).
- Artikel om Lombroso, [Jakten på det kriminella utseendet av Waldemar Ingdahl](#).
- Artikel om dagens forskning i Lombrosos och Bertillons anda, [Så kan du mäta hur elak du är, av Johan Gunnarson](#).
- Artikel om utseendets betydelse i vårt samhälle, [Utseendet spelar roll när du söker jobb, av Klas Andersson](#).

Har du vad som krävs?

Alla indelningar, klassificeringar och liknande som vi människor gör har sina brister. De kan verka användbara, men det gäller att alltid vara kritisk mot deras anspråk på exakthet.

Nivå: B

Bildanalys

Utgå från någon av bilderna från Ellis Island där Howard Knox testar nyanlända, eventuellt blivande amerikaner. Reflektera kring bilden med utgångspunkt i instruktionen för bildanalys. Reflektera och diskutera i grupp.

Undersök

- Vad betyder IQ och vad är ett IQ-test?
- När uppfanns det och av vem? Fanns det ett specifikt syfte med metoden?
- Hur delas människor in efter IQ, hur ser skalan ut?
- Vad är en normalfördelningskurva och vad visar den? Hur användes den i det gamla betygssystemet 1-5? Vilka konsekvenser fick det? Jämför kort med ert eget system och reflektera kring fördelar/nackdelar med systemen.
- Vilka nackdelar finns det med IQ-test? Vad mäter de inte?

Diskutera i grupp

Bör IQ-test användas för att välja ut individer till en utbildning eller ett arbete?

Undersök

I Sverige myntades under 1900-talets tidigare hälft begreppet A-barn.

- Vad var det?
- Hur gjordes indelningen?
- Vad användes resultaten till?

På barnvårdscentraler idag används en kurva som ska visa på ett barns normala utveckling, till exempel när det gäller vikt och längd.

- Hur tillkom denna kurva? Vilka undersökningar ligger till grund för den?
- Finns det barn som hamnar utanför kurvan? Varför och vilka blir konsekvenserna?
- Hur viktigt är det att ha en kurva av detta slag att jämföra med?

Tema 2. Från ord till handling

Det sker en ständig kamp om utrymmet för att få förverkliga sina idéer och resultat. Olika ideologiska inriktningar ger olika svar på samma fråga, och det krävs ett maktinnehav av något slag för att få möjlighet att genomföra det individen själv tror på. Även vetenskapen är till viss del beroende av vem som har makten, vilken forskning man väljer att satsa på kan t.ex. skilja sig åt beroende på vem som innehar den politiska makten.

Detta tema försöker fånga spänningen mellan att påstå något, att uppvisa ett resultat och att få det att bli något som genomförs, ett handlingsprogram.

Vem ska bestämma?

Det finns stora skillnader mellan nutid och dåtid, och även geografiskt i vår tid, när det gäller vem som fattar beslut om saker som vi ser som självklarheter i våra liv, till exempel att bestämma vem jag ska gifta sig med. Frågan är alltså vem som ska besluta om hur jag ska leva mitt liv.

Nivå: A

Detta är en typ av värderingsövning där ni ska ta ställning utifrån vad ni själva tycker. Det går att organisera på olika sätt. Kanske får klassrummets hörn vara de fyra alternativen. Eleverna placerar sig i det hörn som stämmer bäst med vad de tycker. Sedan pratar de olika grupperna med varandra om vad de tycker, innan hela klassen får höra det.

Din uppgift är att ta ställning till vem du tycker ska fatta beslut i följande fall. Du ska också vara beredd att kunna argumentera för varför du valt just detta alternativ.

Vem ska bestämma vad undervisningen i skolan ska handla om?

- Läraren
- Marknaden
- Staten
- Någon annan

Vem ska besluta om vilka forskningsområden som det ska satsas på?

- Forskaren
- Marknaden
- Staten
- Någon annan

Vem ska besluta om vilka regler som ska gälla för abort?

- Individen
- Familjen
- Staten
- Någon annan

Vem ska bestämma vem någon väljer till partner?

- Individen
- Familjen
- Staten
- Någon annan

Vem ska bestämma att en individ som direkt eller indirekt skadar sig själv behöver vård?

- Individen
- Familjen
- Staten
- Någon annan

Vem ska bestämma vad någon ska utbilda sig till?

- Individen
- Marknaden
- Staten
- Någon annan

Vem ska bestämma vem som har rätt att få barn?

- Individen
- Familjen
- Staten
- Någon annan

Vid vilken ålder ska man ha rätt att fatta beslut om att få barn?

- 15
- 18
- Tidigare
- Senare

Vid vilken ålder ska man ha rätt att fatta beslut vad man ska utbilda sig till?

- 15
- 18
- Tidigare
- Senare

Hur lång hållbarhet har vetenskapen?

I och med att teorier och metoder utvecklas så förändras vetenskapens möjlighet att komma till vissa förväntade resultat. Resultaten påverkas även av det samhälle som vetenskapen verkar i.

Nivå: B

Diskutera följande frågeställning i helklass

- Går vetenskapen att lita på? Sammanfatta diskussionen i argument för och argument mot.

Arbeta enskilt

- Vad är vetenskap?

Fundera och försök att förklara detta för dig själv. Skriv ned ditt svar.

Arbeta i grupp

Bilda en mindre grupp och läs upp era förklaringar för varandra. Diskutera er fram till en gemensam definition. Leta upp ett par definitioner på vetenskap från pålitliga källor. Jämför med er egen diskussion. Diskutera likheter och skillnader och vad de kan bero på.

Undersök

Det som är vetenskap idag kanske inte är det imorgon. På samma sätt som att det som tidigare setts som vetenskap inte är det idag. Här nedan räknar vi upp några vetenskaper från 1800-talet och 1900-talets inledning. Uppgiften är att ta reda på hur dessa vetenskaper fungerade, vad de undersökte, vilka resultat de presenterade osv. Försök också att ta reda på hur de själva presenterade sig och argumenterade för sin vetenskapliga status. Var de goda vetenskaper med den tidens mått mätt?

- Frenologi
- Fysisk antropologi
- Fysiognomik
- Rasbiologi

Analysera dessa vetenskaper utifrån den moderna definitionen av vetenskap. Vad är det främst som brister?

Redovisa i en PM.

Diskutera i helklass

Ett faktum är att utvecklingen inom olika ämnen som exempelvis teknik eller medicin går fortare än lagstiftningen. Hur ska vi handskas med det?

Undersök

Vilka värderingar och normer styr dagens forskning?

- Undersök vilka riktlinjer något av de etiska råden har som exempel statens medicinsk-etiska råd.
- Tillämpa dessa regler på forskningsområdena ovan och se vad utfallet blir.

Vem är ansvarig om forskningen visar sig bedrivas på ett oetiskt sätt? Diskutera detta genom att göra nästa övning: Vem ska göras ansvarig för detta?

Vem ska göras ansvarig för detta?

I en process som går från ord till handling finns det olika aktörer. De har olika uppgifter och olika grad av ansvar. För att klassen ska kunna diskutera och lösa denna övning renodlas rollerna på ett sätt som troligen inte har sin motsvarighet i verkligheten. Det eleverna gör och kommer fram till här kan de sedan använda och anknyta till i andra övningar.

Nivå: B

I ett modernt specialiserat samhälle är det olika instanser och personer som ansvarar för olika delar i en process från idé till genomförande. Här följer tre stiliserade roller i en sådan process.

1. Innovatören - någon som kläcker en idé eller som kommer fram till ett resultat
2. Beslutsfattaren – någon som fattar beslut om att idén eller resultatet ska användas i en verksamhet
3. Genomföraren – någon som utför arbetsuppgiften som blivit resultatet av idén eller resultatet

Arbeta enskilt

Besvara följande fråga genom att föra ett resonemang där du argumenterar för din ståndpunkt med hjälp av konkreta exempel.

- Vilken av dessa tre roller har störst ansvar anser du?

Redovisa i form av en PM.

Arbeta i grupp

Redogör för vad ni kom fram till ovan. Diskutera likheter och skillnader.

Det kan finnas fler aktörer än de tre uppräknade, som har ansvar i en process av detta slag. En sådan är Åskådaren, dvs. den som ser det som händer utan att själv delta, men också utan att på något sätt protestera. Vilket ansvar anser ni att åskådaren har?

Är vetenskapen fri?

All forskning kräver resurser av olika slag och behöver därför finansieras. Det kan handla om löner, utrustning och forskningsmaterial. Det kan också finnas ideologiska ståndpunkter som gör att viss forskning prioriteras. Val måste göras vilket innebär att inte all forskning kommer att genomföras.

Nivå: B

Arbeta enskilt

De finns de som menar att vetenskapen har ersatt religionen i vårt samhälle. Detta synsätt innebär att mycket av vår syn på verkligheten är påverkad av vetenskapen.

Hur har vetenskapen påverkat vår människosyn?

Fundera och skriv ned ditt svar.

Arbeta i grupp

Redovisa resultatet på frågan ovan. Resonera kring likheter och skillnader.

Diskutera

- Hur viktigt är det att vetenskapen är fri och inte styrs av privata, politiska, ekonomiska eller andra intressen?
- Om viktigt: Varför?
- Om inte viktigt: Varför?
- Går det att försäkra sig om att vetenskapen står fri från andra intressen?

Undersök

Hur finansieras forskning i Sverige idag? Reflektera kring resultatet av din undersökning utifrån diskussionen ovan.

Redovisa i form av en PM.

Statens institut för rasbiologi

År 1922 bildas i Uppsala världens första statliga rasbiologiska institut. Dess förste chef blir Herman Lundborg.

Nivå: B

Brainstorm i helklass

- Vad tänker ni på när ni hör begreppet rasbiologi?

Undersök

- 1922 startade det rasbiologiska institutet sin verksamhet. Hur fattades beslutet om att detta skulle ske?
- Var de olika politiska partierna överens? Om inte, var gick skiljelinjen?
- Vilket var syftet med institutet, vad skulle de göra?
- Dess första chef var Herman Lundborg. Sammanfatta hans idéer.
- Vilket arbete utfördes på institutet under Lundborgs tid? Vad kom man fram till?
- Hur såg det ut i andra länder; hade de också rasbiologiska institut eller var det här det enda i världen?
- 1936 fick institutet en ny chef, Gunnar Dahlberg. Sammanfatta hans idéer. Hur förändrades institutets arbete i och med honom?

Analysera/reflektera

- Varför bildades Rasbiologiska institutet just 1922?
- Vilken betydelse fick institutet för sin samtid och för de följande årtiondena? Har det någon betydelse idag?

Gör en jämförande undersökning

Jämför vilket genomslag, vilken betydelse och vilka konsekvenser rasbiologin fick i Sverige, USA, Tyskland och Storbritannien. Analysera skillnaderna och dra dina egna slutsatser.

Redovisa i form av en skriftlig rapport.

Materialtips till övningen:

- Läs om Statens institut för rasbiologi i fördjupningen sid 26 och framåt. *(O)mänskligt fördjupning: Rasbiologin i Sverige*

Nedan bilder finns i pdf:en *Bilder och dokument: Rasbiologi i Sverige.pdf*, (på samma sida som du hittade denna pdf).

- Bild på Herman Lundborg
- Bild på Herman Lundborg, Fritz Lenz & Herman Nilsson-Ehle
- Herman Lundborgs Schema hos ett folk som successivt urartar
- Skolplansch visande de fem människoraserna
- Svenska folktyper av Herman Lundborg, bilder och beskrivningar av folktyper ”efter rasbiologiska principer”

Steriliseringslagarna

Lagstiftning har en viktig roll i vårt samhälle, för det första så avgör den ju vad olika aktörer får och inte får göra men den visar också på vilka normer och värderingar som lagstiftarna har.

Nivå: B

Undersök

Under perioden 1935 till 1975 steriliserades drygt 63 000 svenskar, drygt hälften av dem under tvång. En överväldigande majoritet var kvinnor, över 90 procent. Det var två lagar som reglerade ingreppen, 1934 års steriliseringslag och 1941 års lag, som ersatte den första.

1. Undersök hur en sterilisering faktiskt gick till under denna tid, både vad gällde det byråkratiska handläggandet och själva ingreppet.

Undersök och jämför de svenska steriliseringslagarna från 1934 och 1941 samt den tyska från 1933 utifrån följande:

2. Vilka allmänna bestämmelser kring steriliseringar innehöll lagarna?
3. Vem kunde steriliseras? Vilka var indikatorerna för sterilisering?
4. Kunde människor tvångssteriliseras? Hur skulle detta i så fall gå till?

Hur såg 1975 års steriliseringslag ut och hur ser lagen ut idag? Undersök dem utifrån samma fyra frågor som ovan.

Diskutera

En stor andel av de tvångssteriliserade var kvinnor. Varför tror du att det var så?

Undersök detta genom att läsa några slutsatser från forskare och journalister. Jämför deras resonemang med era och reflektera över likheter och skillnader.

Materialtips till övningen:

- Bilder finns i pdf:en *Bilder och dokument: Steriliseringsfrågan.pdf*, (på samma sida som du hittade denna pdf).
- Läs om en familj som påverkades av steriliseringarna i fördjupningen. (O)mänskligt fördjupning: Steriliseringsfrågan
- Agne, ett av alla offer för svensk rasbiologi, läs om Agne i (O)mänskligt fördjupning på sida 53 under Kapitel 4 Steriliseringsfrågan; politik och praktik.

Förlåt!

Många statsmakter har under historiens gång begått övergrepp av olika slag mot sin egen befolkning. Ibland tror de som agerar att de gör något bra för samhället och individen, som i slutänden får ett motsatt resultat. Tvångssteriliseringarna i Sverige är exempel på det.

Nivå: A

Diskutera

- Om en stat begått övergrepp mot en del av sin befolkning, bör den i så fall be de drabbade om ursäkt?
- Om en stat begått övergrepp mot en del av sin befolkning, bör den då ersätta de drabbade med ett ekonomiskt skadestånd?
- Om ni svarat ja på någon av frågorna ovan, tycker ni att det bör finnas någon preskriptionstid för dessa handlingar och hur lång ska den i så fall vara?

Nivå: B

Undersök

Tvångssteriliseringarna aktualiserades i slutet av 1990-talet i och med forskaren Maija Runcis avhandling *Steriliseringar i folkhemmet* och journalisten Maciej Zarembas artiklar i DN.

Läs och sammanfatta någon av Zarembas artiklar från 1997 och vad han säger om steriliseringarnas orsaker och konsekvenser. Hur ser han på ansvarsfrågan?

Detta ledde så småningom till en statlig utredning och till att den svenska regeringen bad de drabbade om ursäkt, och det blev möjligt att få ett ekonomiskt skadestånd.

Undersök hur ursäkten och skadeståndet konkret såg ut och fungerade?

Redovisa

Välj en av följande två frågor, undersök, ta ställning och argumentera för din sak.

- Vem hade huvudansvaret för tvångssteriliseringarna och kan någon fortfarande ställas till svars?
- Vad är din uppfattning om de åtgärder regeringen beslutade om under slutet av 1990- och början av 2000-talet?

Redovisa i form av en debattartikel. Hur man skriver sådana finns det instruktioner om på webben. Om ni har en skoltidning kan artikeln publiceras där.

Materialtips till övningen:

- SOU 1999:2, Resultatet av 1997 års steriliseringsutredning
- En genomgång av 1997 års tvångssteriliseringsdebatt i svensk dagspress. Dokumenten hittar du i pdf:en *Bilder och dokument: Steriliseringsfrågan.pdf* på samma sida som du hittade den här pdf:en.
- Runcis, Maija, *Steriliseringar i folkhemmet*, Stockholm artikel i *Ordfront* 1998.
- Broberg, Gunnar & Tydén, Mattias, *Oönskade i folkhemmet. Rashygien och sterilisering i Sverige*, Dialogos Förlag AB, Stockholm 1991.

Kan ändamålen helga medlen?

Vipeholmsanstalten i Lund var den största i Sverige för behandling av ”sinnesslöa”. Där genomfördes vid flera tillfällen medicinska experiment med de intagna som ”försökskaniner”. Liknande saker hände på flera håll i världen under perioden.

Nivå: B

Undersök

- Vad var kariesförsöken?
- Hur gick de till?
- Vilka blev resultaten?
- Hur behandlades försökspersonerna?
- Med dagens lagstiftning, skulle de ansvariga kunna åtalas för något brott?

Om vi släppte alla etiska och humanistiska spärrar kunde en del resultat, exempelvis på det medicinska området, bli klara snabbare. Nya behandlingar kunde testas på människor i ett tidigt skede utan hänsyn till konsekvenserna för testpersonen.

Diskutera

- Hur ska vi förhålla oss till resultat som nåtts med oetiska och inhumana forskningsmetoder, så som skedde på Vipeholm eller under nazismen i Tyskland.
- Kan det vara befogat att använda människor i försök där deras hälsa, säkerhet och annat inte kan garanteras. Det kan handla om att snabbt få fram ett botemedel mot en mycket allvarlig sjukdom. Fundera på om det finns skillnader om ett experiment utförs under tvång, frivilligt eller utan att den som deltar är informerad.

Undersök

- Vad innebär och innehåller Nürnbergkoden?
- Varför tillkom den?
- Vad innebär informerat samtycke?
- Det finns de som anser att kravet på detta samtycke kan försvåra viss forskning. Någon av de olika ståndpunkterna kan du läsa i Läkartidningen, volym 93, nr. 47, 1996. Sök efter Nürnbergkoden på webben
- Hur ser de etiska reglerna ut i dagens forskning? Det finns olika regler beroende på inom vilken disciplin forskningen bedrivs.

Redovisa

Välj en av följande ståndpunkter och argumentera för din egen ståndpunkt. Därför måste vi ibland kringgå kravet på försökspersoners samtycke inom forskningen. Därför kan vi aldrig kringgå kravet på försökspersoners samtycke inom forskningen.

Redovisa i form av en insändare.

Materialtips till övningen:

- Statens medicinsk-etiska råds webbplats.
- Läs mer i fördjupningen kapitel 5. (O)mänskligt fördjupning: De "utvecklingsstördas" historia

Varför säger ingen nej?

Hur får vi överblick över en process där vi själva är en del? I filmen ”Från idiot till medborgare” medverkar Astrid, en före detta vårdare vid Västra Marks sjukhus i Örebro. I filmen säger hon: ”Det är lätt att gripas av sådana där konstiga idéer, felaktiga idéer.”

Nivå: B

Diskutera

- Om ni levtt under den tid då rasbiologin var som mest inflytelserik, vad tror ni att ni själva hade tyckt?
- Har vi mer eller mindre civillkurage idag än vad människor hade då?

Se filmen Från idiot till medborgare. Reflektera och diskutera

- Något speciellt ni vill lyfta eller tänkte på?
- Hur tolkar ni det Astrid säger? Hur menar hon, tror ni? Håller ni med henne?
- Vilket ansvar hade Astrid för det som skedde? Hur skulle ni ha handlat om ni haft hennes jobb?
- Hur gör ni för att kontrollera olika budskap idag? Om de är sanna, inte kränker någon osv.
- Hur kan vi ”skydda” oss mot att ta till oss idéer som leder oss till felaktiga beslut, som vi får stå till svars för i framtiden? Finns det något område där ni känner att det finns risk att det kommer att ske?

Undersök

Några år in på 2000-talet blev ”de apatiska barnen” en mycket uppmärksam och debatterad fråga. Sammanfattat så handlade den om svensk asylpolitik och vad som ska krävas för att få stanna här i Sverige. Hur detta framställdes i massmedierna och på politisk nivå har fått mycket kritik på senare år. En viktig utgångspunkt i den debatten är Gellert Tamas bok De apatiska som utkom 2009.

- Vad handlade frågan om de apatiska barnen om?
- Hur framställdes barnen i massmedierna? Vad var orsaken till deras apatiska tillstånd? Hur framställdes deras föräldrar?
- Fanns det olika ståndpunkter?
- Vilka instanser/personer var inblandade i händelserna? Hur såg de på situationen?
- Vad är det huvudsakliga innehållet i den kritik som kommit fram på senare år?

Diskutera

Går det att säga att många svenskar greps av konstiga, felaktiga idéer under denna tid i frågan om de apatiska barnen?

Materialtips till övningen

- TV-film: Från idiot till medborgare. Astrids kommentar kommer 9.23 minuter in i programmet.
- De apatiska. Om makt, myter och manipulation. [Artikel av Zaremba, Maciej, Gellert Tamas.](#)

Samhället måste skyddas!

Under 1920- och 1930-talen presenterades ett budskap om att folkstammen höll på att försämras och att vi i Sverige måste arbeta aktivt för att förhindra detta. Det talades om "degenerationsfaran".

Nivå: B

Undersök

- Hur presenterades "degenerationsfaran"?
- Vilka bevis fanns för denna "fara"?
- Gick den att räkna fram i siffror; vilket var tillvägagångssättet?
- Vilka grupper riktade man in sig på?
- Vilka metoder föreslogs?

Analysera

Varför framställdes saken på detta sätt, som ett hot mot samhället, som därför måste skyddas? Ett sätt att hålla kontroll på den svenska befolkningens sammansättning var att reglera vem som fick invandra till Sverige. Fram till 1954 var det till exempel förbjudet för romer att invandra.

Undersök den svenska lagstiftningen på området från mitten av 1800-talet fram till idag

- Vilka begränsningar fanns i lagstiftningen? Mot vilka grupper?
- Varför var det just dessa grupper som skulle utestängas?
- Är romer den senaste gruppen och hur motiveras det i så fall?
- Vilka begränsningar för invandring finns idag?

Diskutera

- Invandring borde inte regleras, utan det bör vara fritt för människor att söka sig och bosätta sig där de vill.

Undersök

Gunnar och Alva Myrdal var två inflytelserika personer under en lång period på 1900-talet.

- Vilka var de? Vad gjorde de? Gör en snabb inläsning, förslagsvis i något uppslagsverk.

De ansåg också att det fanns problem i den svenska befolkningen. År 1934 gav de ut boken Kris i befolkningsfrågan. I den ställde de bland annat en prognos som visade att uppemot en miljon svenskar skulle ha svårt att klara sig i den moderna världen och dess hårda konkurrens.

- Vilken kris när det gällde den svenska befolkningen var det främst de såg?
- Man kan säga att de hade ett socialt fokus och inte ett biologiskt. Vad innebär det?
- Hur ställdes prognoser som den som återges ovan?
- Vilka var orsakerna och vilka skulle konsekvenserna bli?
- Hur underbyggde de sina resultat?
- Vilka metoder föreslog de?
- Vilka grupper riktade de in sig på?
- Fokus på makarna Myrdals syn på problemet, fokus på sociala problem, ej biologiska

Diskutera

- Ska statsmakten reglera befolkningen på något sätt och i så fall hur?

Material

- Kris i befolkningsfrågan, 1997, Bokförlaget Nya Doxa.

Vad var T4?

Under perioden 1939 till 1941 mördades, genom myndighetsbeslut, omkring 70 000 människor i Nazityskland. De fick inte leva eftersom de sågs som en belastning för det tyska samhället. De som mördades var handikappade, förståndshandikappade, psykiskt sjuka och andra som inte ansågs vara livsvärdiga. Mord på dessa grupper fortsatte sedan också i de länder som Tyskland ockuperade.

Nivå: B

Chefen för upplysningsbyrån för befolkningspolitik och rasfrågor, Dr. Walter Gross, den 1 september 1933 på partidagarna i Nürnberg:

”Den som i våra dagar kräver medlidande med enskilda individer som är ärftligt sjuka bryter mot naturens och livets egna klara och stora lagar. Ty livet bekymrar sig aldrig om enskilda individer och deras obetydliga öden; alla är blott länkar i den evighetskedja vilken liksom blodets ström sträcker sig genom årtusendena. Men denna blodets ström gäller det att hålla ren, och när medlidande och falsk humanitet vill låta den släpa med sig sjuka människor, är detta en synd mot den högstes vilja, ty det var han som skapade livets lagar om och om igen, hårt och brutalt, förintar det svaga så snart det blir en fara för rasens bestånd, för att bereda plats för det friska och starka, det unga, sköna och framtidsbärande som långt fram i tiden skall frambringa nya blommor och utsökta frukter.”

Diskutera

- Hur reagerar ni på Dr. Gross tal ovan? Vad kommer ni att tänka på?
- Vilken människosyn framkommer i hans tal?
- Hur motiverar han det som måste göras? Vad refererar han till?
- Vilka blir konsekvenserna av hans ståndpunkter?

Flera representanter för den tyska rasbiologin ansåg att nazismen var lika med ”biologi omsatt i politik”.

- Vad kan de ha menat med det?

Undersök

- Vad betyder begreppet eutanasi?
- Vad betyder det tyska ”Gnadentod”?
- Varför hette det T4?
- Hur gick urval och mördande till?
- Hur motiverades dessa handlingar?
- Vilket mandat fanns att göra detta, dvs. varifrån kom beslutet?
- Hur lät propagandan för dessa åtgärder?
- Vad var ”Mutterkreuz-medaljer” och vilket var syftet med dem?
- Vad fick de anhöriga till offren veta?
- Varför avslutades T4 i Tyskland?
- Vilken koppling har T4 till Förintelsen?

Reflektera/diskutera

Hur ska ett samhälle se ut för att riskera att något som T4 händer igen?

Materialtips till övningen

- Nazismen i dokument, Prisma Magnum, sida 159-160.

Nedan bilder hittar du i pdf:en *Bilder och dokument: Eutanasiprogrammet i Tyskland.pdf*, (på samma sida som du hittade den här pdf:en).

- Bilder från operation T4
- Hitlers bemyndigande om att få börja barmhärtighetsmörda “obotligt sjuka”, dokument
- Dödsbrev, brev som dessa fick de anhöriga efter att deras anhöriga mördats inom aktion T4, dödsorsaken angavs ofta som lunginflammation eller dylikt, i detta fall blodförgiftning.
- Hur mycket man sparat på Schloss Hartheim genom att desinficera (mörda) “mänskligt förfall”
- Nazistisk propagandaposter för befolkningskontroll (bättre ord?)

Vem var personen och vad gjorde han/hon?

Många var de som direkt och indirekt bidrog med kunskap som användes i forskningen och opinionsbildningen kring rasbiologi, arvshygien och steriliseringsfrågan.

Nivå: B

Eleven väljer någon av personerna nedan, fördjupar sig i hans/hennes liv och tar reda på vad personen stod för. När alla sedan redovisar blir bilden mer heltäckande. Vissa i listan står för idéer medan andra får ses som praktiker.

Undersök

- Person, födelseår m.m.
- Placera in kronologiskt, geografiskt
- Utbildning, yrke
- Viktigaste verk och eller undersökningar med forskningsresultat
- Personens förslag till åtgärder
- Hur får han/hon ut sitt budskap?
- Genomslagskraft
- Betydelse för hur rasbiologin, arvshygien och steriliseringsfrågan kom att se ut
- Ansvar för rasbiologins, arvshygienens och steriliseringsfrågans konsekvenser

Sverige

- Carl von Linné
- Herman Nilsson-Ehle
- Nils von Hofsten
- Alfred Petré
- Anders Retzius
- Gustaf Retzius
- Oscar Montelius
- Herman Lundborg
- Elis Essen-Möller
- Gunnar Dahlberg
- Gunnar Myrdal
- Alva Myrdal

Internationellt

- Thomas Malthus
- Charles Darwin
- Francis Galton
- Karl Pearson
- Gregor Mendel
- Herbert Spencer
- Alfred Ploetz
- Arthur de Gobineau
- Gustave Le Bon
- Fritz Lenz
- Hans F.K. Günther
- Georges Vacher de Lapouge
- Henry Goddard
- Madison Grant
- Charles Davenport
- Harry Laughlin

I det "godas" eller "ondas" tjänst, spelar det någon roll?

Många av de forskare som tjänstgjorde åt den nazistiska regimen straffades efter kriget, men långt ifrån alla. En av rättegångarna i Nürnberg behandlade specifikt de som på olika sätt deltagit i medicinska experiment.

Nivå: B

Utgå från bilden och gör en bildanalys utifrån instruktionen som finns i detta material. Se nedan.

Bilda en grupp och presentera vad ni kom fram till i analysen. Resonera om likheter och skillnader i era analyser.

Undersök

En framstående forskare i Nazityskland var mannen på bilden som ni just analyserat, Otmar Freiherr von Verschuer. Han var biolog och inriktad på undersökningar av tvillingar. Försök att få en bild av hans forskning utifrån följande frågor:

- Vilka var hans huvudsakliga studieområden, vilka frågor sökte han svar på?
- Vilka metoder använde han?
- Vilka resultat presenterade han och vilka konsekvenser kunde de få?
- Undersök frågorna ovan med tidsperspektivet innan, under och efter kriget
- Hur behandlades han efter kriget? Hur ser du på det, rätt eller fel?
- Undersök den Nürnbergrättegång som dömde forskare m.fl. Enligt vilka principer åtalades och dömdes de anklagade?
- Bedrivs det tvillingforskning idag? I så fall vilken typ av forskning och varför?

Materialtips till övningen

- Se bilder: 12 åriga manliga tvillingar som undergår en antropometrisk undersökning. Bilden hittar du i pdf:en *Bilder och dokument: Rasbiologin tar form.pdf*, (på samma sida som du hittade denna pdf).

Vissa är en tillgång andra en belastning!

Följande citat härrör från John F. Kennedy: ”Du ska inte fråga vad ditt land kan göra för dig, du ska fråga vad du kan göra för ditt land.” Frågan är, utifrån detta, om individen är till för samhället och om individen därigenom också måste bidra med någon form av nytta till samhället.

Diskutera

Tycker ni att Kennedy-citatet i grunden är positivt eller negativt? I så fall varför?

Undersök

I USA bedrevs under början av 1900-talet propaganda med avsikten att visa vilka människor som var nyttiga respektive onyttiga. En del av denna propaganda fördes med hjälp av skyltar.

Undersök skyltarna utifrån följande frågor:

- Vad är problemet, enligt kampanjmakarna?
- Vad är orsaken till problemet och vilka blir konsekvenserna?
- Vilka grupper pekas ut?
- Vilka argument används?
- Vilka förslag till åtgärder framförs?
- Vilket är huvudsyftet med propagandan?
- I vilken form framförs budskapet och varför just så?

I det nazistiska Tyskland fördes propaganda med liknande innehåll. Undersök detta utifrån frågorna ovan. Börja med bilden på sidan 19 i Ola Larsmos text.

Räknebok för tyska skolbarn 1935 (ur Nazismen i dokument s. 161, Prisma Magnum)

Uppgift 95

- Att bygga ett sinnessjukhus kostade 6 miljoner riksmark (RM). Hur många egna hem à 15 000 RM hade man kunnat bygga istället?

Uppgift 97

- En sinnessjuk kostar dagligen 4 RM, en krympling 5.50 RM, en förbrytare 3.50 RM. I många fall tjänar en tjänsteman dagligen endast c:a 4 RM, ett biträde knappt 3.50 RM och en icke yrkesutbildad arbetare under 2 RM per familjemedlem.

a) Framställ dessa tal med figurer. Enligt en försiktig uppskattning åtnjuter i Tyskland 300 000 sinnessjuka, epileptiker etc. anstaltsvård.

b) Vad kostar dessa årligen tillsammans efter en taxa på 4 RM?

c) Hur många bostättningslån à 1 000 RM skulle – utan återbetalningsskyldighet – kunna utbetalas årligen av dessa pengar?

Finns det några liknande budskap i vårt samhälle, som hävdar att vissa individer och grupper är nyttiga och andra onyttiga? Motivera svar med konkreta exempel.

Redovisa

Anser du att det finns det tillfällen då samhällsnyttan så att säga står över nyttan för individen och att individen får ”offra sig” för helheten?

Redovisa i form av en PM där du argumenterar för din sak.

Materialtips till övningen:

- Skyltar Propagerande för Eugenik från USA hittar du i pdf:en *Bilder och dokument: Rasbiologin tar form.pdf*, (finns på samma sida som du hittade denna pdf).
- Läs om rasbiologin i USA och Tyskland i fördjupningen. (O)mänskligt fördjupning: Rasbiologin tar form.

Nedanstående dokument finns på sidan Bilder och dokument: Eutanasiprogrammet i Tyskland.pdf, (finns på samma sida som du hittade denna pdf).

- Räkneexempel från en tysk bok i matematik
- Tysk propaganda

Tema 3. Den förädlade människan

Människan har alltid försökt förbättra sig på olika sätt. Det gäller såväl utsida som insida. Det kan röra sig om allt från utsmyckningar och kläder till träning och försök att utveckla de egna sinnen. Hur vi bör se ut och vara har aldrig varit helt fritt utan styrts av olika typer av regler, lagar och normer.

En fråga kan vara vem som ska bestämma om och i så fall hur en individ ska förändras till det bättre på något sätt. Idag är det individen som beslutar, men under första halvan av 1900-talet ville staten vara med och bestämma.

I vår tid har möjligheterna att förändra oss nått nya och tidigare otänkbara nivåer. Det handlar främst om vårt utseende, där kirurgi och genterapi gett nya verktyg för att förändra det vi tidigare trodde var oåterkalleligt.

Hur kommer det att se ut?

Övningen är ett sätt att försöka spåra hur ”normalt” vi tänker kring våra liv. Viktigt att klassen gör de olika delarna för sig och inte får hela övningen på en gång.

Nivå: A

Arbeta enskilt

Tänk dig att du någon gång i framtiden får ett barn. Hur kommer barnet att se ut? Hur kommer det att vara, bete sig och vad kommer ditt barn att göra?

Skriv ned ditt svar.

Arbeta i grupp

Läs upp era tankar för varandra. Diskutera eventuella skillnader och vad de kan bero på. Är era berättelser mer lika än olika? I så fall, vad beror det på?

Kan era tänkta barn definieras som ”normala”?

Arbeta i helklass

Låt alla grupper redogöra för sina diskussioner och reflektera i helklass

Avslutande diskussion i grupp eller i hela klassen

- Hur ”normala” är era barn? Vilka konsekvenser kan det få att vi har ett begrepp som ”normal”?
- Om det gick och ni fick möjlighet att ”förbättra” ert barn på något sätt innan det föddes, skulle ni då göra det?
 - Om ja, varför?
 - Om nej, varför inte?

Ska alla ha rätt

Tanken med övningen är att reflektera över vem som ska bestämma, vilka resurser som ska läggas ned på individens önskemål om sitt liv.

Nivå: A

Diskutera

- Ska alla ha rätt att utbilda sig till vad de vill oavsett förutsättningar?
- Ska alla ha rätt att arbeta med det de vill oavsett förutsättningar?

Om inte, vilka begränsningar ska finnas?

Om ja, hur ska det lösas, hur ska det organiseras? Vem ska ansvara för eventuellt stöd, kostnader och liknande?

Diskutera

- Ska alla ha rätt att få barn?

Om ja, hur ska det konkret fungera?

Om nej, i vilka fall och vem ska bestämma?

Det bästa exemplaret

Att tävla om vem som är bäst är vanligt i vårt samhälle. Ibland är det prestationer som faller avgörandet, ibland är det utseendet. Kan alla vinna dessa skönhetsävlingar idag eller är det bara vissa typer av människor med till exempel "västerländska" drag som vinner.

Nivå: A

Arbeta enskilt

Beskriv ett vackert manligt och ett vackert kvinnligt ansikte. Försök att göra det så detaljerat som möjligt. Skriv ned ditt svar

Arbeta i grupp

Läs upp vad ni kommit fram till. Gör utifrån detta en gemensam beskrivning av en vacker man och en vacker kvinna.

Jämför er beskrivning med människor som presenteras som vackra i populärkulturen. Resonera kring likheter och skillnader samt orsaker till detta.

Diskutera

Hur bestäms vad som är vackert?

Nivå: B

Undersök

På 1920-talet anordnade Stockholms Dagblad en skönhetsävling för att fastställa en svensk-germansk rastyp. En lång och blond cykelreparatör från Skövde vann.

- Vad var bakgrunden till denna ävling?
- Utifrån vilka kriterier korades vinnaren?
- Vad var syftet med att bara vissa kunde vinna denna ävling?
- Undersök vilka kriterier som bedöms i skönhetsävlingar idag. Kontakta någon arrangör för att få ta del av dem. Reflektera kring innehållet och kring eventuella likheter med 1920-talets ävling.

Resonera i helklass om vad som framkommit.

Materialtips till övningen:

- Bilder från Stockholms Dagblads skönhetsävling.
- Utdrag ur boken Svenska Folktyper av Herman Lundborg.

Bilder finns i pdf:en: *Bilder och dokument: Rasbiologi i Sverige.pdf*, (finns på samma sida som du hittade den här pdf:en).

Att vara stark är bra?

De rasbiologiska idéerna och de metoder som skulle användas var en sorts krig mot den egna befolkningen. Det var ju inte i första hand ett yttre hot som skulle avvärjas, utan det var grupper på hemmaplan som betraktades som farliga. Dessa grupper tillhörde också de svagaste i samhället. Det var med andra ord ett krig mot de svaga.

Nivå: B

Diskutera

Den norske filosofen Harald Ofstad inleder sin bok Vårt förakt för svaghet på följande sätt: ”Om vi håller upp nazismen som en spegel framför oss, ser vi våra egna drag förstörade, men just därför så avslöjande. Antisemitismen är inte det väsentliga i nazismen. Det väsentliga är läran om att den starke ska härska över den svage, och att den svage är föraktlig emedan han låter sig behärskas.”

- Vad menar han med detta? Vilka drag kan det vara som han menar? Håller ni med honom?

Ofstads slutsats i hans analys av nazismen är att kärnan i ideologin är att den starke ska härska över den svage och att den svage är värd förakt för att han låter sig behärskas.

- Hur ser vi på detta i vårt samhälle idag? Hyllar vi fortfarande den starke och föraktar den svage? Försök att ge så konkreta exempel som möjligt för din ståndpunkt.

Undersök och analysera

Hur underbygger Ofstad sina argument och slutsatser? Försök att göra konkreta kopplingar till nazismens ideologi.

Här kan eleverna arbeta i grupp, där varje grupp utgår från en del av boken eller från hela.

Materialtips till övningen:

- Harald Ofstad: Vårt förakt för svaghet, Stockholm Prisma 1972.
- Jonasson, Stig: Nazismen i dokument, Stockholm 1965 (nyutgåva på Prisma Magnum).

”Vi måste göra oss outhärliga för att få skydd”

I denna film om Adryan och hans liv lyfts flera svåra frågor som det kan vara svårt att förhålla sig till. Genom att vi fått ta del av Adryans åsikter, som framkommer i filmen, kan frågorna diskuteras med en annan utgångspunkt.

Nivå: B

Se filmen Paria

Reflektera och diskutera i grupp:

- Vad tänkte ni och vad kände ni när ni såg och hörde Adryan?
- Något speciellt som ni reagerade på?
- Adryan menar att handikappade bör ses som en folkgrupp; varför vill han det?
- Om vi inte accepterar vad någon är – föraktar vi den då?
- Hur ser Adryan på selektiv abort? Vad anser ni?

Undersök

Danmark lyfts fram som ett land med andra regler, när det gäller fosterdiagnostik. Undersök hur lagstiftningen ser ut och jämför med den svenska! Vilka konsekvenser får de olika bestämmelserna i de olika länderna?

Material

Filmen Paria av Jona Elfdahl, 2008.

Går att inhandla på Filmcentrum för 500kr (dvd)

Länk till Jona Elfdahls hemsida med information om Paria

Vad har gjort mig till den jag är?

Den huvudsakliga skiljelinjen när det gäller att besvara frågan i rubriken kan gå mellan arv och miljö, mellan en huvudsakligen biologisk och en i huvudsak sociologisk förklaringsmodell.

Nivå: A

Arbete enskilt

Fundera över följande frågeställningar och skriv ned dina svar:

- Om du skulle göra ett snabbt överslag, hur stor del av den du nu är har med arv respektive miljö att göra? Tänk inre kvaliteter som beteende och karaktär, inte yttre.
- Lyft fram någon inre kvalitet som är du och som du är övertygad om har med arv respektive miljö att göra. Motivera och ge konkreta exempel!

Arbeta i grupp

Redovisa vad ni kom fram till ovan. Diskutera likheter och skillnader i era svar.

Diskutera följande:

- Vilka är skillnaderna mellan ett samhälle som domineras av och bygger på idén att människan är en biologisk produkt, respektive ett samhälle som domineras av och är bygger på idén att människan är en social produkt?
- I vilket av dessa samhällen skulle ni helst vilja leva?

Nivå: B

Undersök

Hur ser forskningen på påverkan av arv och miljö idag? Undersök teorier om socialisering kontra teorier om människan med medfödda utvecklingskvaliteter.

Dra utifrån detta dina egna slutsatser och argumentera för dem.

Redovisa i form av en PM.

Materialtips till övningen:

- Filmad föreläsning, Uppsala universitet: Genusskillnader – kultur eller natur? Vad säger vetenskapen om könsskillnader och genus? Medverkande: Annica Dahlström, professor i neurobiologi, Margaretha Fahlgren, professor i litteraturvetenskap, Dan Larhammar, professor i molekylär cellbiologi. Föredraget finns på Uppsala Universitets webbplats.

Att veta eller inte veta?

Aldrig tidigare i historien har vi haft så stora möjligheter att påverka hur våra barn ska vara. Vi kan tidigt under graviditeten få veta kön, eventuella skador och sjukdomar m.m. Vi kan i vissa fall också behandla fostret innan förlossningen.

Nivå: A

Arbeta enskilt

- Om det vore möjligt och du skulle kunna välja hur ditt barn ska se ut och vara, vad skulle du då välja. Du får denna gång bara välja tre saker.
- Varför valde du dessa tre?
- Vilka faror med ser du med att få välja på detta sätt?

Skriv ned dina svar.

Arbeta i grupp

Redovisa vad ni kom fram till ovan. Diskutera likheter och skillnader.

Nivå: B

Undersök

Det finns de som vill likställa ras- och arvshygien med dagens fosterdiagnostik. Det finns också de som anser att det är två helt olika saker.

- Undersök dagens fosterdiagnostik med huvudfrågan om det kan ses som samma sak som rashygien/arvshygien

Du kan ha hjälp av att undersöka följande personers/organisationers syn i frågan:

- Politiker från olika partier
- Intresseorganisationer för sjuka och handikappade
- Filosofen Torbjörn Tännsjö

Bilda dig en egen uppfattning, argumentera för den och underbygg argumenten med sådant som framkommit i undersökningen:

- Därför är rashygien/arvshygien att likställa med fosterdiagnostik
- Därför är rashygien/arvshygien inte att likställa med fosterdiagnostik

Redovisa i form av en debattartikel.

En framtidsvision

I och med att vi lär oss mer och mer och den medicinska kunskapen och metoderna utvecklas, kommer vi i framtiden att kunna göra saker som vi kanske idag inte kan föreställa oss.

Undersökningar, behandlingar m.m. som idag är dyra kan i framtiden bli billigare och våra ideal kring dessa frågor kanske förändras. Reflektera kring hur du tror att framtiden kommer att bli.

Försök att visa på både positiva och negativa konsekvenser.

Materialtips till övningen:

- Därför ska det vara tillåtet att abortera flickfoster, artikel av Torbjörn Tännsjö, professor i praktisk filosofi Stockholms Universitet.
- Handikapp historiska föreningens webbplats.
- Statens medicinsk-etiska råds webbplats.

Är det viktigt vad vi kallas?

Vad vi kallar andra kan många gånger signalera vilken åsikt vi har. När terminologin förändras så signalerar det ofta en utveckling. Den behöver ju inte alltid vara till det bättre.

Nivå: B

Diskutera

Här är några tidiga benämningar som användes om personer med funktionshinder:
Vanför, Ofärdig, Krympling.

Vilken bild av handikappade tycker ni att de orden ger? Kan man använda de begreppen idag?

Här följer mer moderna begrepp som använts och används i svensk politik och lagstiftning. Vilket av dessa tror ni används idag? Vad skulle ni vilja kallas?

- Rullstolsburen
- Invalid
- Person med funktionsnedsättning
- Handikappad
- Funktionshindrad
- Rullstolsbunden
- Rörelsehindrad
- Funktionsnedsatt

Undersök

Vilket begrepp används idag och varför? Är alla överens om att det är detta begrepp som ska användas?

Diskutera

Innebär användandet av nya begrepp att man också har ett annat synsätt gentemot de som begreppet beskriver?

Tips till övningen:

- Ta kontakt med olika handikapporganisationer för information.
- Undersök terminologin i svensk lagstiftning

Får jag teckna försäkring?

När en försäkring tecknas så är det ett slags avtal mellan en individ och försäkringsbolaget. Försäkringsbolag har idag rätt att fråga om sjukdomar, läsa medicinska journaler m.m. Ska det innebära att vi måste lämna ut uppgifter om till exempel gentest? Eller att vi måste göra ett test för att kunna få en försäkring om bolaget kräver det? Redan idag har t.ex. anlagsbärare för Huntingtons sjukdom nekats försäkringar.

Nivå: B

Undersök

- Vilka bestämmelser gäller kring genetisk information och tecknande av avtal av olika slag? Får t.ex. din arbetsgivare kräva undersökningar av olika slag?
- Vem får inte teckna en livförsäkring?
- Vilka undantag finns när man tecknat en livförsäkring?
- Vilka blir konsekvenserna om vissa utesluts från att teckna försäkringar?

Diskutera

- Vad anser ni om detta

Tips till övningen:

- Undersök olika försäkringsbolags webbplatser

Vem var Carrie Buck?

”Det är bättre för hela världen om vi, istället för att avrätta degenererad avkomma för brottslighet eller låta dem svälta ihjäl av ren idioti, kan låta samhället sätta stopp för dem som är uppenbart olämpliga att föröka sig. Samma princip som fordrar obligatoriska vaccinerings kan tillämpas också när det gäller att kapa äggstockar. Tre generationer av imbeciller räcker.” Detta citat kommer från något som domare Oliver Wendell Holmes skrev i maj 1927 angående fallet Carrie Buck

Nivå: B

Diskutera

Vad är innebörden i citatet från domare Holmes? Vilka konsekvenser får hans åsikter? Hur reagerar ni på citatet?

Undersök

Undersök fallet Carrie Buck. Vad hände och varför blev det så betydelsefullt?

Materialtips till övningen:

- Bild på Carrie Buck och hennes mor Emma tagen vid Virginia Colony for Epileptics and Feeble-minded. Se pdf:en: *Bilder och dokument: Rasbiologin tar form.pdf*, (finns på samma sida som du hittade denna pdf).
- Läs om Carrie Buck i fördjupningen sid 16 och framåt. (O)mänskligt fördjupning: Rasbiologin tar form.

Är det normalt?

Att hamna utanför det som ett samhälle definierar som normalt uppfattas ofta som mycket svårt av dem som drabbas. Det innebär kanske att man inte får delta fullt ut i samhällets olika delar.

Nivå: A

Arbeta enskilt och skriv ned dina svar

Vad betyder ordet normalt? Beskriv med egna ord.

Är ordet positivt eller negativt för dig?

Räkna upp fem saker som du tycker är normala när det gäller oss människor. Det kan handla om hur vi ser ut, hur vi gör, hur vi är osv.

Arbeta i grupp

Jämför era förklaringar och bedömningar av ordet normal.

Läs upp de fem saker ni har listat. Diskutera likheter och skillnader? Vad kan skillnaden bero på?

Diskutera vidare:

- Hur bestäms det att något är normalt?
- Vem bestämmer att något är normalt?
- Om ni skulle vilja försöka påverka samhällets syn på något så att det blir normalt, hur skulle ni göra då?
- Behöver ett samhälle det "normala" och i så fall varför?

Grupperna delar med sig av sina diskussioner i helklass.

Arbeta enskilt

Tänk dig att du har hamnat på en plats där du tillhör en minoritet. Din syn på verkligheten uppfattas som onormal. Till exempel, de fem saker som du tyckte var normala uppfattas som onormala av majoriteten som bor där. Hur skulle det påverka dig och ditt liv? Skriv en kort text kring detta.